‘We hoeven geen karavaan van wanhoop te zijn’

‘Lang geleden, lang geleden, lang geleden, was er een dorp en in dat dorp stond een hut en in die hut lag een baby.’ Zo begint de Engels-Ierse verhalenverteller Martin Shaw een oud sprookje, terwijl hij onheilspellend roffelt op zijn djembé.

‘Het was een heel mooi meisje, maar er was iets met haar, ontdekte ze, toen ze ouder werd. Ze ontdekte dat ze maar één arm, één been, één heup en één oog had. Ze was maar een half meisje. Het maakte haar verdrietig en onzeker, maar als ze haar ouders vroeg wat er aan de hand was, dan kreeg ze nooit een bevredigend antwoord. Het halfmeisje – zoals we haar maar zullen noemen – groeide op, zo goed en kwaad als het kon. Toen ze eenmaal het rotsachtige pad bereikte dat de puber scheidt van

de volwassen vrouw, hield ze het niet meer. Op een nacht sloop ze het dorp uit en trok de wereld in.'

Met zijn grote grijze baard en onafscheidelijke hoed is Shaw een echte bard, een *seanchaí,* zoals de Kelten het noemden, die met zijn warme, doorleefde stem zijn toehoorders weet mee te nemen in een wereld van halfmeisjes, wolven, sprekende zwanen en boze prinsen. Het verhaal van het halfmeisje vertelt hij op zijn YouTube-kanaal Jawbone, dat gaat over crisis, wildernis en transformatie. Zijn boeken zijn bestsellers in de Engelstalige wereld. Als mytholoog geeft hij les aan studenten in Stanford en in Cambridge, of op zijn eigen School of Myth in Dartmoor in Devon, waar hij woont. Maar het liefst neemt hij mensen mee de wildernis in, in Dartmoor of Wales.

Als je een seanchaí wil spreken, kan dat natuurlijk niet via een scherm. Ik zal zelf de heuvels over moeten komen, tussen de bossen, graanvelden en eindeloze meidoornhagen, waar je in gedachten het halfmeisje ziet sjokken. Het schemert. Zonder navigatie volg ik de borden over afgelegen wegen in Norfolk, ten westen van Cambridge. Ik ontwijk ternauwernood fazanten en een patrijs die oversteken alsof de wereld van hen is, en beland in Walsingham, een schattig middeleeuws plaatsje – de enige plek in Engeland waar naar verluidt Maria ooit is verschenen, duizend jaar geleden – met een paar bakstenen kerkjes en in het midden een pub, de Bull Inn. Shaw is dit weekend hier op een mede door hemzelf georganiseerde conferentie over middeleeuwse Britse heiligen.

Even denk ik dat ik verkeerd zit, want er is niemand op straat, tot ik de deur open van het dorpshuis waar meer dan honderd mensen op elkaar gepakt zitten. Het podium en de zaal zijn behangen met takken van sering en klimop. Shaw vermaakt als ware theaterman de aanwezigen met sprookjes en heiligenlevens, verhalen vol leven en lach en droom en visioen. Zijn familie woont hier, dus het is een thuiswedstrijd, en af en toe roept hij zijn neefjes en nichtjes het podium op om 'oooh' te roepen of om de zaal te vullen met het geluid van de wind.

'Weet je waarom de Romeinen Ierland nooit durfden te veroveren?' vraagt Shaw. 'Omdat ze hadden gehoord dat alle Ieren één keer per jaar in een wolf veranderen. En het mooiste is dat mijn achternaam in het Iers wolf betekent.' Shaw is een entertainer, of een 'raconteur' zoals hij zelf liever zegt, maar niet alleen maar voor het vermaak. Sprookjes en mythen zijn heel serieus, zegt hij. Als we iets nodig hebben, in een wereld van informatie, verstrooiing en reclame, dan zijn het wel de verhalen die ons verbinden aan het landschap, aan de natuur. 'Mythen zijn de taal waarin de aarde tot ons spreekt. Ze zijn groter dan wij.'

De volgende dag ontmoet ik Shaw op een bankje voor de Bull Inn, onder een boom, met voor zijn neus een grote pint Guinness. Hij is net klaar met een lezing over Keltische heiligen, over de monnik Ciaran, van wie de eerste volgelingen een beer en een das waren, en over Gobinet, de kluizenares die van de engel de opdracht kreeg om een gemeenschap te stichten waar ze elf witte herten zou zien (en dat gebeurde natuurlijk niet op een stil eiland, maar precies toen ze bij haar lastige familie was). Maar nu moet hij bijkomen van het intensieve weekend. Een rustig gesprek is een welkome pauze.

'Mensen hebben in deze tijd geen verhaal meer', zegt hij. 'Het gevolg is dat ze banger worden. Natuurlijk horen we verhalen, sterker nog: we worden eronder bedolven. Het zijn alleen verhalen die het niet goed met ons voor hebben, die ons naar beneden trekken. Ze hebben geen diepgang en leren ons niet om moedige en morele helden te zijn. Het zijn magere verhalen. Terwijl we vette verhalen nodig hebben, die ons leren wat moed, heroïek en goedheid is.'

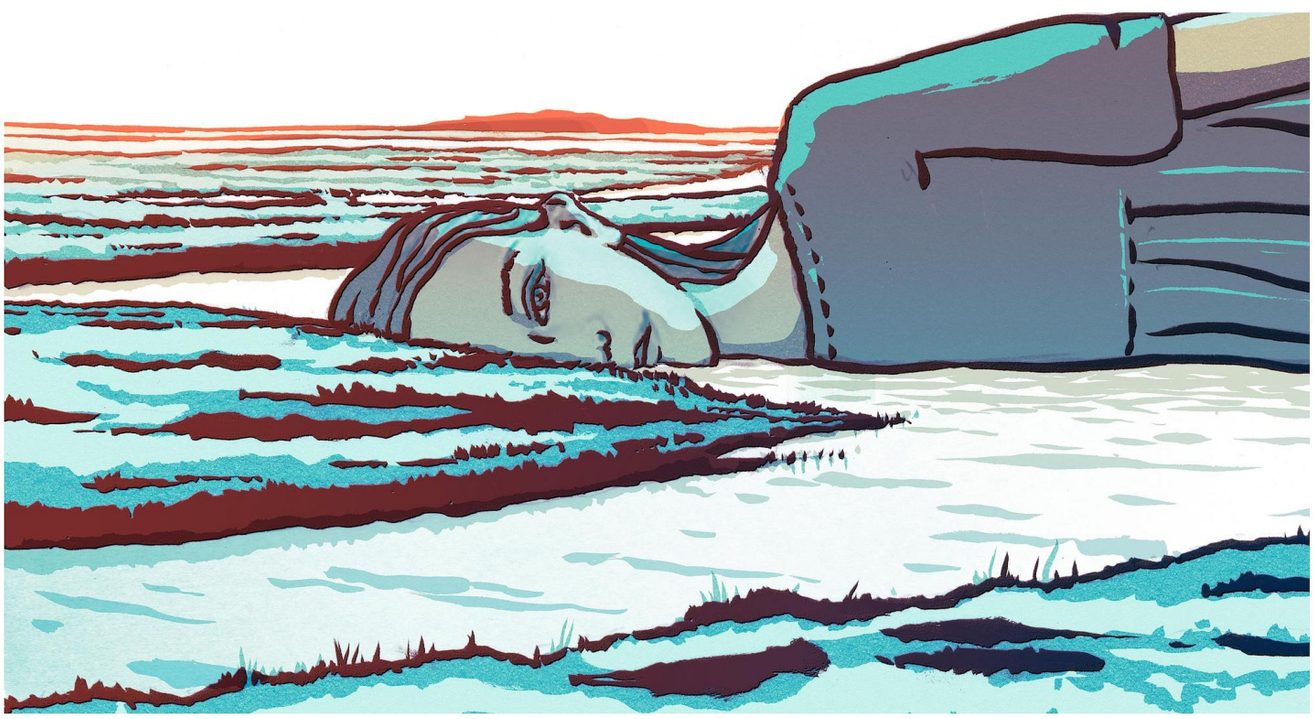
Zijn ogen verraden dat het leven hem niet in de koude kleren is gaan zitten. Toen hij jong was, tourde hij Engeland rond als drummer in verschillende punkrockbands. 'Het muzikantenbestaan heeft Martin veel gekost', vertelde Shaws vader me zojuist in het dorpshuis. 'Het heeft zijn gehoor kapotgemaakt, en zijn huwelijk ook. Het waren de verhalen die hem er in die tijd bovenop hebben geholpen.'

Je kent de *moshpit* wel, zegt Shaw. ‘Dat is de plek, vooraan bij een concert, waar ik vanaf het podium altijd in sprong. Op een gegeven moment krijgen we allemaal wel klappen in de moshpit van het leven. Ik kreeg heftige tinnitus toen ik 26 was. Er was veel alcohol. Ik voelde mezelf wegglijden in de scheuren van het leven.’ Hij wist nog maar één ding te doen: de beschaving verlaten en in een tent in het bos gaan wonen. ‘Onze ziel’, zegt Shaw, ‘woont niet alleen in een lichaam. Een ziel woont voor een deel ook in de wouden, de bergen, de sterren en de vogels. En het zijn de oude mythen en volksverhalen die dat allemaal met elkaar verbinden. Ik wilde mijn ziel weer terugvinden.’

Hij bleef er vier jaar. En hij sprak met zichzelf af om elke dag een volksverhaal te leren. In *Liturgie van de wildernis,* dat deze maand in het Nederlands verschijnt, schrijft hij: ‘De problemen en avonturen in deze verhalen hielpen mijn psyche om vaste vorm te krijgen. Ik werd minder bang van diepte. Ik begon mezelf te vertrouwen. Ik ontdekte dat vriendelijkheid ertoe deed. Ik begon iemand te worden die ik durfde aan te kijken in de spiegel. En door zo lang in de natuur te zijn, voelde ik me geen bezoeker meer op de aarde.’

Toen hij uiteindelijk uit zijn tent kroop, besloot hij om hier academisch mee verder te gaan. Hij promoveerde op de betekenis van metaforen in overgangsrituelen, met speciale aandacht voor Ierse en Siberische mythologie, en hij is nog steeds verbonden aan verschillende universiteiten. Hij schreef boeken en vertaalde Keltische poëzie en hij werkte samen met de Chinese kunstenaar Ai Weiwei. Maar hij ging ook andere mensen meenemen in de wildernis en begeleiden bij een rite-de-passage in het bos. Hij neemt probleemjongeren, terminale patiënten of mensen met een midlifecrisis mee naar Snowdonia in Wales of naar Dartmoor in Devon voor een retraite, waar vier dagen eenzaam vasten steevast een onderdeel van is.

‘Wat je daar leert, ontvang je niet van mensen, maar van de oude botten van het woud, de krassende raven boven je hoofd. Je leert te luisteren naar je dromen en naar de dieren om je heen’, zegt Shaw. Het is een taal die ons bevattingsvermogen te boven gaat. ‘En wat veel mensen dan meemaken, is het gevoel van thuiskomen. Dat kunnen de hedendaagse verhalen niet die in het narratief blijven van eindeloze groei en grenzeloosheid. Dat is mythologie-light, mythen die niks uitdagen, vermoeiende vieringen van ons eigen ik.’

Er is niks lights aan het leven van een meisje dat de helft van zichzelf kwijt is. ‘Ze was al vier weken onderweg, maar in onze tijd zou het ook zomaar vier jaar kunnen zijn, en ze sjokte nog steeds voort. Op een dag, een hete dag, zag ze een rivier glinsteren. Het was een heilige rivier, volgens sommigen. En op de oever zag ze iemand staan: een ander meisje, sterker nog, een ander halfmeisje. En dat

meisje had precies de helft die zij miste.' Toen gebeurde er heel veel, maar om kort te gaan, de halfmeisjes raakten in gevecht en trokken elkaar bijtend en grommend de rivier in, en daar gingen ze samen ten onder in het donkere water.

'Het bleef even stil. Maar toen kwam er een hand uit het water, en nog een. Er kroop een meisje de kant op, één meisje, met twee handen, twee benen, twee ogen. Een heel meisje. Het duurde even voordat ze goed kon lopen en bewegen, maar alles deed het. En ze begon te lopen, lopen, lopen, tot ze na een paar dagen aankwam bij een dorp, met een poort, en bij die oude poort stond een oud echtpaar. Het meisje vroeg of ze hier misschien mocht blijven slapen. Ze zeiden: "Geliefde dochter, weet je dat wij je ouders zijn, en dat we al die tijd op je hebben gewacht?" Pas heel langzaam begon haar te dagen dat ze was thuisgekomen. Haar ouders riepen alle dorpelingen bij elkaar, het eten werd klaargemaakt en de muzikanten begonnen te spelen, en de hele nacht vierde iedereen een groot welkomstfeest.'

Pas op, zegt Shaw, zo'n sprookje is geen 'fantasie' die bedacht is door onwetende mensen die vastigheid zochten in een onzekere wereld. Het is een heel volwassen verhaal. 'Het gaat over ons. Het gaat over wat het betekent om mens te worden.' Het is iets heel anders dan de verhalen van influencers die ons helpen om slimmer, knapper of gespierder te worden. Het gaat niet over succes, zegt Shaw. Het gaat zoals alle sprookjes over ondergang en hoe we daar vernieuwd uitkomen. 'Hoe leren we te verliezen, in plaats van te winnen.'

Een centraal begrip voor Shaw is het woord 'initiatie'. 'We weten niet meer hoe we moeten omgaan met gebeurtenissen in ons leven. In onze cultuur passeren we de adolescentie niet meer. We missen *initiatory language*. Dat zijn rituelen die ons helpen om volwassen te worden. Rituelen maken ons nederig. De wildernis maakt ons nederig. Ze maken een ontzag in ons wakker. Als we dat niet doen, dan lopen we vast in een crisis.' Als we die taal weer leren spreken, kunnen we erdoorheen, en rijker boven komen.

Mythen leggen daarbij de verbinding tussen ons leven en de levens van alle mensen voor ons. 'Het zijn verhalen die geworteld zijn in de wouden en de rivieren. Ik noem ze het geheugen van het bot. De aarde denkt in mythen. Dat gaat dieper dan feiten. Het verhaal van de zaak gaat dieper dan de feiten van de zaak. We moeten zoeken naar de rivier onder de rivier. En een deel daarvan gaat over omgaan met tegenslag. Dat kunnen we vaak niet meer. We moeten mensen leren om de donkere stormen van hun hart op een goede manier te lezen. Er is veel verdriet op de koude sociale vlakte. Er zijn heel veel mensen met een tweede huis die nergens maar in de buurt komen van thuis zijn.'

'We moeten mensen leren om de donkere stormen van hun hart op een goede manier te lezen'

Gaat het Shaw erom dat we meer openstaan voor magie in een onttoverde wereld? 'Ik weet het niet', zegt hij voorzichtig. 'Ik zie juist heel veel betovering. De trance waarmee we op onze telefoons zitten. De boodschap van de reclame dat we alles kunnen worden wat we willen. Mythen zeggen iets anders, namelijk dat we iets heel specifieks moeten worden. We hebben mythen juist nodig om betovering te doorbreken.'

Mythen gaan niet altijd over goede goden of krachten. 'Maar juist door te verhalen over Zeus of Afrodite of Loki kunnen we de verschillende passies die in ons zitten leren benoemen en herkennen. Die zitten vaak onder de grond. Door ze namen te geven kunnen we ze onderwerpen en op de juiste tijd inroepen. Iedereen die zijn eigen impulsen zou willen begrijpen zou ik oude verhalen adviseren. Ga naar de Grieken, de Aboriginals, de Siberiërs, de Ieren. Ze zeggen ons zoveel over het leven. Ze tonen ons het grote fundament van de geleefde ervaring.'

Er zijn meer bekende schrijvers en denkers die inspiratie halen uit mythologische verhalen en structuren. Shaw staat zelf in de traditie van de 'mythopoëzie' van de bekende Amerikaanse schrijver

Robert Bly. Zij gebruikten mythen om te vinden wat volwassenwording betekent in een cultuur die ze ‘verweesd’ noemden, en ze organiseerden new age-achtige conferenties over mannelijkheid. Bly bouwde voort op Carl Jung, die geloofde dat er een collectief onderbewustzijn bestaat en dat we archetypen uit mythen kunnen halen die echte krachten zijn in onze cultuur.

Shaw heeft veel samengewerkt met Bly. ‘Ik heb zeven jaar lang zijn Mother Earth-conferentie geleid. Maar ik heb er wel mijn eigen ideeën over. Ik geloof niet in het jungiaanse onderbewustzijn.’ Mythen hebben geen magische kracht, denkt Shaw. ‘Wel zijn er vergelijkbare thema’s opgekomen in alle verhalen die mensen ooit maakten. Dat is een bron waaruit wij als mensen drinken. Ik zie het als opslagplaatsen voor wijsheid over hoe we moeten leven. Ik ben niet echt een jungiaan geweest, en ook geen paganist, eerder gewoon een romanticus, in de traditie van Engelse schrijvers als Lewis, Graves en Tolkien.’

Dat wil niet zeggen dat hij alleen maar gelooft in wat je kunt zien. ‘Er zijn meer krachten in de wildernis, heb ik ervaren, vormen van bewustzijn waarvan ik niet had gedacht dat die zouden bestaan.’ Hij twijfelt een beetje, als ik ernaar vraag. ‘Dat soort ervaringen zijn heel privé. Mensen kunnen het makkelijk verkeerd uitleggen.’

Shaw is niet makkelijk in een hokje te stoppen: hij maakt een eigen mengsel van de mythopoëzie van Bly, de romantiek van Tolkien, de gedichten van de Kelten en de sprookjes uit Devonshire. Ik zou zeggen dat hij uit mythen, verhalen, sagen en legenden vooral een taal haalt die niet spreekt over zelfverbetering, succes en controle, maar over verlies, transformatie en onderdeel zijn van iets groters. Het is een taal die verwart, inspireert en een verlangen oproept naar schoonheid en wildernis. Naar avontuur en thuiskomen. En daarmee is hij misschien vooral een therapeut, een gids voor stadsmensen, die hij aanmoedigt om zich vaker te laten verwarren en verrassen.

Dat gebeurt ook bij hemzelf nog steeds. Zoals een paar jaar geleden. Hij had het gevoel dat hij gedomesticeerd raakte. ‘Ik besloot 101 dagen achter elkaar het bos in te gaan, en elke dag een verhaal te vertellen, aan het bos.’ Op de laatste avond, een koude januarinacht, zat hij urenlang stil, toen hij opeens werd overweldigd door een intense spirituele aanwezigheid. Hij voelde dat dit hem terugbracht naar de God van zijn ouders en voorouders.

Shaw kan het niet goed verklaren, maar wist direct dat dit ‘het oncontroleerbare mysterie van Christus’ was, zoals Yeats dat ooit beschreef. Het is niet zo dat hij ineens een religie aannam, zegt hij. ‘Ik ontdekte dat ik hier altijd al in had geloofd. Het ging precies over wat mythen me hadden geleerd over het leven. Leven, sterven en opstaan, dat is het fundamentele menselijke patroon. Maar deze Christus, Yeshua, de druïde uit Galilea, leefde dit volledig uit. Zoals C.S. Lewis het noemt: hij is de mythe die werkelijkheid werd.’

Een Ierse wolf in een kerkbank is lastig voor te stellen. ‘In het spectrum tussen piraat en heilige zit ik nog steeds dichter bij de piraat’, zegt hij. Maar tot zijn vreugde vond hij in Devon een oosters-orthodox kerkje met betoverende woorden en rituelen. ‘De liturgie is een soort droomland dat zo diep is dat er geen begin en eind is.’ Je zou zeggen dat dit veel te uitheems is voor iemand die graag een band wil met zijn eigen land en voorouders. Maar Shaw ziet dat anders. Het voert hem juist mee naar een oeroud christendom, voordat de Roomse en de Byzantijnse kerk uit elkaar gingen, toen de bijbelverhalen nog niet in het Latijn werden verteld, maar in het Keltisch en het Angelsaksisch, dicht bij de natuur, op een ruige, niet-afgerichte manier.

‘Het daagt me uit om deze mythe zelf ook voller uit te leven’, zegt hij. ‘Er is geen tekst die zo *punk* is als de Bergrede van Christus. Het leven is niet schattig, ik heb genoeg horror in mijn leven gezien om dat te weten. Odysseus moet helemaal afdalen, tot het niveau van een bedelaar, voordat hij zijn vrouw en zijn huis terugkrijgt. Geloof geen verhalen die redding bieden zonder lijden, zei Ted Hughes. *That shit is black magic.*’

Martin Shaw © School of Myth

Is Shaw weleens bezorgd over deze tijd? ‘Zeker, er is veel ellende om ons heen. Maar ook dat is van alle tijden. Mijn instinct zegt me dat we een oog open moeten houden voor het miraculeuze. De mythen vertellen dat juist in zulke tijden wonderlijke dingen kunnen gebeuren. We hoeven geen karavaan van wanhoop te zijn. Maar die hoop verschijnt zelden in de vorm van een condor die in het woud landt en zegt: “Maak je niet druk, je nieuwe naam is Reukgras en zo meteen halen we je hier uit.” De structuur van God is korrelig, meer als stukjes pruimencake dan als wonderbaarlijke reddingen.’

Die structuur kun je leren kennen als je je laat raken door de oude verhalen. Of door de schoonheid in de natuur. ‘Schoonheid voelt als waarheid. Hoe komt dat? De beroemde Franse filosoof Gaston Bachelard zei: de natuur voelt alsof zij door ons bewonderd wil worden. Dat voel ik ook.’

Dat is de reden dat Shaw mensen meesleept op retraites om eenzaam te vasten boven op de heuvel. ‘De wildernis maakt nederig. Het brengt je bij gebieden in jezelf die buiten het maatschappelijk geaccepteerde liggen.’ Maar het moet geen escapisme zijn. Het belangrijkste is hoe je terugkeert. ‘Ik ken te veel mensen die de wildernis zijn ingegaan en nooit meer terugkwamen. En ik krijg heel veel jonge mensen achter me aan die zeggen dat ze alles achter gaan laten en lekker in de bossen van Frankrijk gaan wonen.’ Maar je moet weer terugkomen, met een gave voor thuis.

Shaws favoriete heilige is Petroc, de zoon van een krijgsheer uit Wales in de vijfde eeuw. Petroc wordt als heilige nog steeds vereerd, zowel in de orthodoxe kerk als in Devon en Wales. ‘Hij stichtte gemeenschappen, maar ging daarna ook weer de wildernis in. Hij ging heen en weer. Hij staarde niet alleen in diepe wateren, maar zorgde ook voor mensen. Hij woonde zes jaar op een eiland, waar hij vriendschap sloot met een wolf. Maar hij kwam ook weer thuis.’ Als je echt volwassen bent, blijf je niet in de wildernis. ‘Het is wel makkelijk om wild te blijven leven, als *funky* artiest. Maar je zal terug het dorp in moeten gaan, met een gave voor anderen.’

Ook het halfmeisje bracht iets mee terug naar haar dorp. Toen het feest begon, zag ze voor het eerst dat dat er iets aan de hand was met alle andere jongens en meisjes in het dorp: ze waren allemáál half. Dat had ze nooit gezien, vertelt Shaw.

‘En vanaf die dag zat het meisje, de vrouw die heel geworden was, midden op het plein, onder de hete zon, en dat bleef ze de rest van haar leven doen. Ze vertelde alle verhalen die ze had opgevangen met haar mantel, in de tijd dat ze op één been door de wereld had gestrompeld. En het is echt waar, zeggen ze: toen ze stierf, werd ze een grote boom. En als je er nu zou komen, onder de boom, op een hete dag, zou je zien dat alle halfmeisjes en halfjongens daar verkoeling zouden zoeken, in de schaduw van de grote verhalen.’